

A Conceptual Model of Emotional Intelligence in Al-Şahīfah al-Sajjādiyyah

Maryam Nassaj¹

,

Mehri Sadeghiyan²

1. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Farhangian University, Tehran, Iran.

m.nassaj@cfu.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Elementary Education, Farhangian University, Isfahan, Iran (Corresponding Author).

mm.sadeghiyan@yahoo.com

Received: 2025/04/26; Accepted 2025/09/09

Extended Abstract

Introduction and Objectives: Emotional intelligence is the ability to identify, understand, and manage one's own emotions and those of others, playing a fundamental role in individual and social success. Individuals with high emotional intelligence are more successful in communication, conflict management, decision-making, and leadership, and they experience greater satisfaction and adaptability. This capability leads to reduced stress, adaptation in difficult situations, and enhanced quality of life. Components such as self-awareness, self-regulation, empathy, and social skills constitute its main dimensions. Religious teachings also emphasize emotional management and, through strategies such as self-knowledge, tranquility, expansiveness of the breast (sharḥ Ṣadr), controlling anger (kaẓm al-ghayẓ), and good social interaction (ḥusn al-mu'āshara), provide a foundation for individual and social growth. Although studies have examined emotional intelligence from a religious perspective, most have been limited to the Qur'an and have less frequently addressed other sources. Al-Şahīfah al-Sajjādiyyah, as a rich text of ethical and educational knowledge, possesses significant capacity for identifying the components of emotional intelligence. Despite studies on spiritual and moral intelligence based on this

Authors retain the copyright. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

source, no systematic research has examined emotional intelligence. The present study, by analyzing Al-Şaḥīfah al-Sajjādiyyah, seeks to present a conceptual model for enhancing self-awareness, managing emotions, and improving human interactions.

Method: This research is fundamental in purpose and qualitative in approach, conducted using content analysis. Content analysis, as a systematic method for examining textual data, allows for the creation of conceptual maps through data categorization and coding. In this study, the research process was designed in three main steps: First, clarifying the nature of emotional intelligence based on Goleman's four components: self-awareness, self-management, social awareness, and relationship management. Second, extracting and examining the passages related to the components of emotional intelligence in Al-Şaḥīfah al-Sajjādiyyah through open coding, whereby textual data are repeatedly analyzed to identify initial codes. Third, in the axial coding phase, semantically similar and related categories are aggregated and organized into intermediate categories. Finally, using selective coding, the intermediate categories are connected at a higher level of abstraction to the main components of emotional intelligence. The outcome of this process is the conceptual model of emotional intelligence in Al-Şaḥīfah al-Sajjādiyyah, which not only enriches existing theories in the field of emotional intelligence but also provides a basis for integrating psychological teachings and Islamic knowledge.

Findings: The present research examined emotional intelligence in the supplications of Al-Şaḥīfah al-Sajjādiyyah based on Goleman's model. Within the self-awareness component, three themes were identified: acceptance of human weaknesses and limitations, attention to the soul's slips and impurities, and understanding humanity's noble position in the cosmic order and its potential for perfection. In the self-regulation component, six themes were extracted: divine repentance and forgiveness, reliance on Allah's mercy and grace, seeking divine power in hardships, following divine guidance, hope and fear concerning Allah, and attention to the afterlife and avoidance of worldliness. The empathy component was reflected in four themes: ethical understanding in interactions, preserving the dignity of others, love and affection, and supporting and assisting the needy. The social skills component was examined in two themes: social cohesion through maintaining kinship ties (silat al-raḥim) and mutual aid, and establishing social security by promoting good deeds, abstaining from injustice, and maintaining trust.

Discussion and Conclusion: The findings of this research indicate that the supplications in Al-Şahîfah al-Sajjâdiyyah not only reflect a deep connection between humanity and Allah but also provide a rich capacity for cultivating the components of emotional intelligence. The analyses showed that self-awareness in these supplications is strengthened through understanding weaknesses and lapses, as well as by attention to humanity's high status, paving the way for self-correction and movement toward perfection. The self-regulation component, by emphasizing repentance, hope in divine mercy, and abstention from worldliness, helps individuals manage emotions and maladaptive behaviors. Empathy, through an emphasis on affection, respect, and assisting others, deepens human relationships and fosters an ethical and empathetic society. Furthermore, social skills are enhanced through social cohesion and security, creating a basis for peaceful coexistence. Therefore, Al-Şahîfah al-Sajjâdiyyah presents an indigenous and spiritual model of emotional intelligence that, while congruent with Goleman's model, places a special emphasis on human spiritual and moral transcendence. This suggests that religious teachings can complement psychological approaches in personality development and mental well-being.

Acknowledgments: The author expresses his gratitude to the professors, colleagues, and all those who cooperated in preparing the sources and providing scholarly support for this study.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest regarding the publication of this study.

Keywords: Emotional Intelligence, Al-Şahîfah Al-Sajjâdiyyah, Self-Awareness, Self-Regulation, Empathy, Social Skills.

Cite this article: Nassaj, Maryam, and Sadeghiyan, Mehri (2026). A Conceptual Model of Emotional Intelligence in Al-Şahîfah al-Sajjâdiyyah. *Journal of Islamic Education*, 21(56): 153-176.

مدل مفهومی هوش هیجانی در صحیفه سجادیه

مریم نسا^۱ ، مهری صادقیان^۲

۱. استادیار گروه آموزش معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

m.nassaj@cfu.ac.ir

۲. استادیار معلم گروه آموزش ابتدایی، آموزش و پرورش و دانشگاه فرهنگیان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).

mm.sadeghiyan@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۸

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: هوش هیجانی توانایی شناسایی، درک و مدیریت احساسات خود و دیگران است و در موفقیت فردی و اجتماعی نقشی اساسی دارد. افرادی با هوش هیجانی بالا در برقراری ارتباط، مدیریت تعارض، تصمیم‌گیری و رهبری موفق‌تر بوده و از رضایت و سازگاری بیشتری برخوردارند. این توانایی موجب کاهش استرس، سازگاری در شرایط دشوار و ارتقای کیفیت زندگی می‌شود. مؤلفه‌هایی چون خودآگاهی، خودکنترلی، همدلی و مهارت‌های اجتماعی ابعاد اصلی آن را تشکیل می‌دهند. آموزه‌های دینی نیز بر مدیریت هیجانات تأکید داشته و با راهکارهایی چون خودشناسی، آرامش، شرح صدر، کظم غیظ و حسن معاشرت، زمینه رشد فردی و اجتماعی را فراهم می‌آورند. اگرچه پژوهش‌هایی در حوزه هوش هیجانی با رویکرد دینی انجام شده، بیشتر آنها به قرآن محدود مانده و کمتر به سایر منابع پرداخته‌اند. صحیفه

سجادیه به عنوان متنی غنی از معارف اخلاقی و تربیتی، ظرفیت بالایی برای شناسایی مؤلفه‌های هوش هیجانی دارد. با وجود مطالعاتی درباره هوش معنوی و اخلاقی براساس این منبع، پژوهشی نظام‌مند در زمینه هوش هیجانی صورت نگرفته است. پژوهش حاضر با تحلیل صحیفه، به دنبال ارائه مدلی مفهومی برای ارتقای خودآگاهی، مدیریت هیجان و بهبود تعاملات انسانی است.

روش تحقیق: این پژوهش با هدف بنیادی و با رویکرد کیفی به روش تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل محتوا به عنوان روشی نظام‌مند برای بررسی داده‌های متنی، با دسته‌بندی و کدگذاری داده‌ها امکان دستیابی به نقشه‌های مفهومی را فراهم می‌سازد. در این تحقیق، فرایند پژوهش در سه گام اصلی طراحی شده است: نخست، تبیین چیستی هوش هیجانی براساس مؤلفه‌های چهارگانه گلمن شامل خودآگاهی، خودمدیریتی، آگاهی اجتماعی و مدیریت روابط. دوم، استخراج و بررسی فرازهای مرتبط با مؤلفه‌های هوش هیجانی در صحیفه سجادیه از طریق کدگذاری باز، به گونه‌ای که داده‌های متنی با مرور مکرر تحلیل و کدهای اولیه شناسایی شوند. سوم، در مرحله کدگذاری محوری، مقوله‌های هم‌معنا و مرتبط تجمیع شده و در قالب مقولات میانی سامان می‌گیرند. در نهایت، با بهره‌گیری از کدگذاری انتخابی، مقولات میانی در سطحی بالاتر از انتزاع به مؤلفه‌های اصلی هوش هیجانی متصل می‌شوند. حاصل این فرایند، مدل مفهومی هوش هیجانی در صحیفه سجادیه است که نه تنها بر غنای نظریه‌های موجود در حوزه هوش هیجانی می‌افزاید، بلکه زمینه تلفیق آموزه‌های روان‌شناختی و معارف اسلامی را نیز فراهم می‌آورد.

نتایج تحقیق: پژوهش حاضر به بررسی هوش هیجانی در دعا‌های صحیفه سجادیه براساس مدل گلمن پرداخته است. در مؤلفه خودآگاهی سه محور پذیرش ضعف‌ها و محدودیت‌های انسانی، توجه به لغزش‌ها و آلودگی‌های نفس و درک جایگاه والای انسان در نظام آفرینش و قابلیت او برای کمال شناسایی شد. در مؤلفه خودکنترلی شش محور توبه و گذشت الهی، تکیه بر رحمت و لطف خداوند، استمداد از قدرت الهی در سختی‌ها، پیروی از هدایت الهی، خوف و رجا نسبت به خداوند و توجه به آخرت و دوری از دنیاپرستی استخراج شد. مؤلفه همدلی در چهار محور درک اخلاقی در تعاملات، حفظ حرمت دیگران، عشق و محبت‌ورزی و حمایت و یاری رساندن به نیازمندان بازتاب یافته است. مؤلفه مهارت‌های اجتماعی نیز در دو محور

انسجام اجتماعی از طریق صله رحم و همیاری و ایجاد امنیت اجتماعی با ترویج نیکی‌ها، پرهیز از ظلم و حفظ اعتماد بررسی شد.

بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش نشان داد که دعا‌های صحیفه سجادیه نه تنها بازتابی از ارتباط عمیق انسان با خداوند هستند، بلکه ظرفیتی غنی برای پرورش مؤلفه‌های هوش هیجانی نیز فراهم می‌آورند. بررسی‌ها نشان داد که خودآگاهی در این دعاها از طریق شناخت ضعف‌ها و لغزش‌ها و همچنین توجه به منزلت والای انسان تقویت می‌شود. این امر زمینه‌ای برای اصلاح نفس و حرکت در مسیر کمال فراهم می‌سازد. مؤلفه خودکنترلی با تکیه بر توبه، امید به رحمت الهی و پرهیز از دنیاپرستی، انسان را در مدیریت هیجان‌ها و رفتارهای ناسازگارانه یاری می‌دهد. همدلی نیز با تأکید بر محبت، احترام و یاری به دیگران، روابط انسانی را تعمیق بخشیده و جامعه‌ای اخلاق‌مدار و همدل می‌سازد. علاوه بر این، مهارت‌های اجتماعی در قالب انسجام و امنیت اجتماعی تقویت می‌شود و بستر همزیستی مسالمت‌آمیز را فراهم می‌آورد. بنابراین، صحیفه سجادیه مدلی بومی و معنوی از هوش هیجانی را ارائه می‌دهد که در عین هم‌خوانی با مدل گلن، بر تعالی روحانی و اخلاقی انسان تأکید ویژه دارد. این امر نشان می‌دهد که آموزه‌های دینی می‌توانند مکمل رویکردهای روان‌شناختی در پرورش شخصیت و سلامت روان باشند.

واژگان کلیدی: هوش هیجانی، صحیفه سجادیه، خودآگاهی، خودکنترلی، همدلی، مهارت‌های اجتماعی.

استناد: نساج، مریم، و صادقان، مهری (۱۴۰۵). مدل مفهومی هوش هیجانی در صحیفه سجادیه. مجله تربیت اسلامی ۲۱(۵۶): ۱۷۶-۱۵۳.

مقدمه و بیان مسئله

هوش هیجانی به عنوان توانایی شناسایی، درک و مدیریت احساسات خود و دیگران، در موفقیت شخصی و حرفه‌ای افراد نقش حیاتی ایفا می‌کند. تحقیقات نشان داده‌اند که افراد با هوش هیجانی بالا در برقراری ارتباط مؤثر، ایجاد روابط مثبت و مدیریت تعارضات موفق‌تر هستند (گلמן،^۱ ۱۹۹۵). این مهارت‌ها به افراد کمک می‌کنند تا در محیط‌های پیچیده، تصمیم‌گیری‌های بهتری اتخاذ کرده و روابط انسانی مؤثرتری برقرار نمایند (سالووی و مایر،^۲ ۱۹۹۰). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که هوش هیجانی با عملکرد شغلی، رهبری تیمی و رضایت شغلی مرتبط است (بردبری و گریوز،^۳ ۲۰۰۹). علاوه بر این، توسعه هوش هیجانی می‌تواند به کاهش استرس و افزایش سازگاری در شرایط بحرانی کمک کند (بار-آن،^۴ ۲۰۰۶). بنابراین به کارگیری آن می‌تواند به عنوان ابزاری ضروری در بهبود کیفیت زندگی، بهسازی تعاملات اجتماعی و کار گروهی باشد و به افراد کمک کند تا در چالش‌های روزمره بهتر عمل کنند.

گلמן با ارائه نظریه هوش هیجانی و معرفی مؤلفه‌های آن، ساختار و اهمیت این مفهوم را به طور علمی تبیین کرده است و به طور جامع به بررسی ابعاد مختلف آن پرداخته و تأثیر آن را بر موفقیت‌های فردی و حرفه‌ای تشریح نموده است. هوش هیجانی که توسط گلמן تعریف شده است، شامل چهار مؤلفه کلیدی خودآگاهی، خودکنترلی، همدلی و مهارت‌های اجتماعی است. این مؤلفه‌ها اهمیت شایستگی‌های عاطفی در زمینه‌های مختلف را برجسته می‌کنند و برای رهبری مؤثر و روابط بین فردی حیاتی هستند.

با نظر به اهمیت جایگاه هوش هیجانی در عصر حاضر، محققان در این رابطه تحقیقاتی انجام داده‌اند از جمله زیوری اظهر (۱۳۹۸) در استخراج مؤلفه‌های هوش هیجانی در آموزه‌های دینی با بررسی دقیق هوش هیجانی در روان‌شناسی و آموزه‌های اسلامی نشان داد که اسلام با ارائه راهکارهایی دقیق به مدیریت هیجانات پرداخته و علاوه بر آثار دنیوی، آثار اخروی را نیز بر آن مترتب می‌داند. پورسید آقایی و شعربافچی (۱۴۰۱) در بررسی تطبیقی مؤلفه‌های هوش هیجانی مبتنی بر منابع اسلامی، نشان دادند که اسلام با ارائه راهبردهای تربیتی و اخلاقی نظیر خودشناسی، متواضع بودن، کظم غیظ، داشتن

-
1. Goleman
 2. Salovey & Mayer
 3. Bradberry & Greaves
 4. Bar-On

آرامش، حسن معاشرت، شرح صدر، خودمدیریتی، حفظ اعتدال، حفظ شأن و زبان، انعطاف‌پذیری و بهزیستی سعی بر تربیت مؤمنانی با هوش هیجانی بالا نموده است. میردريکوندی (۱۳۹۰) در بررسی هوش هیجانی، پیشینه و رویکردهای آن را از نگاه دین و روان‌شناسی را مورد کنکاش قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که هوش هیجانی زیرمجموعه‌ای از عقل و احکام آن است. سایه میر (۱۴۰۰) به تفحص در هوش هیجانی از منظر قرآن کریم و علم روان‌شناسی با نگرشی نو و بیان استراتژی عملی برای تقویت هوش هیجانی پرداخته است و بیان می‌کند که هرچه میزان هوش هیجانی بیشتر باشد، در سبک زندگی و موفقیت اجتماعی اثرگذار است. تاج آبادی و اصغرنژاد (۱۳۹۶) در پژوهشی رابطه‌ی بین جهت‌گیری مذهبی با مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی را کنکاش می‌کنند و نشان می‌دهند دانشجویانی که جهت‌گیری مذهبی بالایی دارند، دارای انعطاف‌پذیری، تحمل استرس و شادکامی بالایی نیز هستند و در موقعیت‌های اجتماعی مسئولیت‌پذیری بالایی دارند. آبیاری (۱۴۰۲) در الگوی مفهومی مؤلفه‌های هوش معنوی و روش‌های تقویت آن در صحیفه سجادیه نشان می‌دهد آگاهی از خود و محیط اطراف انسان، نقطه شروع برای توسعه هوش معنوی است. نیت و انگیزه، قدرت و توانایی جسمی و روحی افراد در پیگیری اهداف معنوی و انجام اعمال مرتبط با آنها، به‌عنوان منبع حیاتی برای پیشبرد مسائل معنوی و رشد شخصی تلقی می‌شود. این مؤلفه در کنار قدرت انتخاب و عمل و عبادی دیدن خدمت به دیگری، تأثیر مهمی بر کنش‌مندی‌های انسان دارد که در یک پیوستار موجب بالارفتن قدرت پذیرش و انعطاف انسان در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی می‌شود. حاجیلویی و همکاران (۱۴۰۱) به واکاوی مؤلفه‌های هوش اخلاقی در صحیفه سجادیه (دعای مکارم الاخلاق) پرداختند و به شش مؤلفه در این دعا شامل درست‌کاری، راستی و صداقت در نیت، گفتار و رفتار؛ خدمت‌رسانی و گره‌گشایی، با عبارت برادری مردم؛ گذشت و چشم‌پوشی و خوبی کردن به دیگران در برابر بدی آنان؛ قدرشناسی و سپاس‌گزاری برای ایجاد و تثبیت رفتارهایی محترمانه با دیگران؛ احترام و ارزش‌گذاری برای انسان‌ها؛ رعایت عدالت و انصاف دست یافتند.

لذا بررسی پژوهش‌های قبلی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های هوش هیجانی به صورت کلی در آموزه‌های اسلامی استخراج شده، اما پیدا کردن این مؤلفه‌ها به صورت تخصصی فقط در قرآن کار گردیده است، در صورتی که منابع غنی اسلامی دیگری هم وجود دارد که می‌تواند به کنترل احساسات و هیجانات فردی

و اجتماعی کمک کند. یکی از منابع دینی ارزشمند در این راستا، صحیفه سجادیه است که مؤلفه‌های هوش معنوی و اخلاقی آن استخراج گردیده اما تحقیقی بر روی هوش هیجانی در صحیفه سجادیه انجام نشده است. در این راستا پژوهش حاضر بدنبال پاسخ به این سؤالات است: هوش هیجانی چیست؟ فرازهای مرتبط با هوش هیجانی در صحیفه سجادیه چه می‌باشد؟ چگونه می‌توان مدل مفهومی هوش هیجانی صحیفه سجادیه را استخراج کرد؟

روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف بنیادی با رویکرد کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است. این روش داده‌های متنی را برای ساختارها بررسی می‌کند (کیلان،^۱ ۱۹۴۳؛ کاسارجیان،^۲ ۱۹۷۷) تا هرگونه سوگیری از حدس و گمان فردی به حداقل برسد (آهویا،^۳ ۲۰۰۱) و از دسته‌بندی و کدگذاری داده‌ها، به نقشه مفهومی و الگویی دست می‌یابد (برلسون،^۴ ۱۹۵۲).

این روش دارای سه گام اساسی است: ۱. شناخت چستی هوش هیجانی؛ ۲. بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در صحیفه سجادیه؛ ۳. مدل‌سازی هوش هیجانی در صحیفه سجادیه. در گام اول که چستی هوش هیجانی است، با استفاده از مؤلفه‌های چهارگانه گلמן توضیح داده می‌شود. در گام‌های بعدی، فرازهای مرتبط با هوش هیجانی صحیفه سجادیه استخراج می‌شود. این مرحله، مرحله کدگذاری باز است که با مرور فرازهای به دست آمده، می‌توان به کدهایی دست یافت که با عناوین گوناگون تکرار شده، و بیش از یک مفهوم را پوشش می‌دهند. در ادامه، در کدگذاری محوری، مقوله‌های مرحله اول با یکدیگر مقایسه می‌شوند و تعدادی از آنها که نزدیکی بیشتری دارند، زیرمجموعه مقولات کلی‌تر قرار می‌گیرند. هر یک از مقولات میانی، معرف یک بخش خاص از مؤلفه‌های هوش هیجانی است. این مقوله‌ها در مرحله کدگذاری انتخابی در ارتباط با یکدیگر قرار می‌گیرند و در سطح بالاتری از انتزاع، زیر یک مؤلفه اصلی جمع می‌شوند.

-
1. Kaplan
 2. Kassartjian
 3. Ahuvia
 4. Berelson

یافته‌های پژوهش

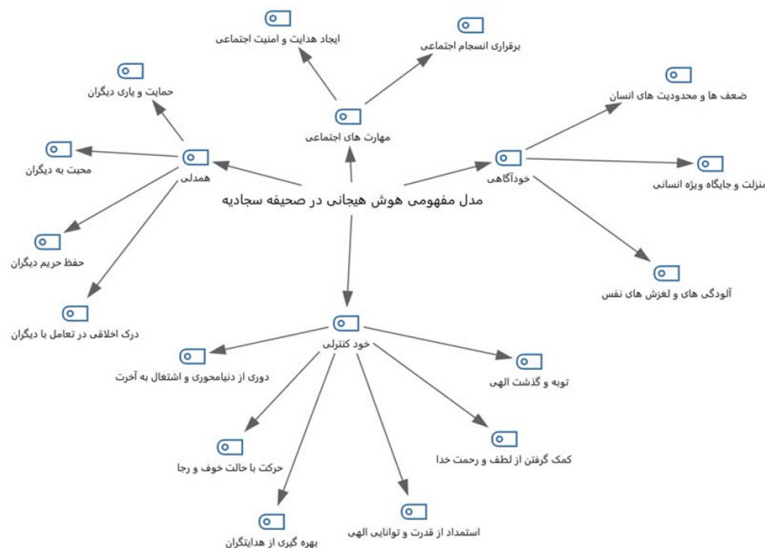
یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مفاهیم مرتبط با هوش هیجانی در دعا‌های صحیفه سجادیه بر اساس مدل گلمن، در چهار مؤلفه اصلی خودآگاهی، خودتنظیمی، همدلی و مهارت‌های اجتماعی قابل شناسایی و دسته‌بندی است. به منظور تضمین حداکثری صحت و روایی یافته‌ها، فرآیند کدگذاری در سه مرحله (کدگذاری باز، محوری و انتخابی) توسط اعضای تخصصی گروه انجام گرفت و در طی چندین مرحله بازنگری، اصلاحات لازم جهت پالایش نهایی اعمال گردید. بررسی متن دعاها نشان می‌دهد که هر یک از این مؤلفه‌ها از طریق محورهای معنایی و تربیتی گوناگونی بازتاب یافته‌اند که جهت سهولت در مطالعه و تحلیل دقیق‌تر، به صورت منظم در قالب جداول زیر ارائه شده‌اند.

جدول ۱. کدگذاری باز، محوری و انتخابی مرتبط با هوش هیجانی مستخرج از دعا‌های صحیفه سجادیه

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
خودآگاهی	ضعف‌ها و محدودیت‌های انسان	نیاز و ترس انسان، نیاز شدید و نیروی ضعیف، نیازمندی انسان، سائل و خواهنده، بی‌نوایی انسان، ناتوانی انسان در برابر بارهای گران، ناتوانی انسان، درماندگی و بیمناکی انسان، جهالت و نادانی انسان، حقارت و خواری انسان، دیده و گوش و اندیشه ناتوان انسان، قدرت محدود انسان، انسان تهی‌دست‌ترین تهی‌دستان، نیازمندی انسان، خواری و بی‌مقداری انسان، عملکرد دارای کمیت اندک و کیفیت نقص دارانسان، حقارت و ناچیزی انسان، تهی‌دستی و بیچارگی انسان
	آلودگی‌های و لغزش‌های نفس	نفس انتخاب‌کننده باطل و دستوردهنده به زشتی، هوای نفس دعوت‌کننده به بدی، سرکشی و ستیزگی انسان، فخرفروشی، میل به خودپسندی، اسراف بر نفس خود از طریق گناه، ستمکاری و گناهکاری انسان، اسراف بر خود به سبب گناه، افتادن انسان در محرمات الهی و تجاوز از حدود او، اسارت در بند گناه، ستم بر خود، درگیری انسان در حوادث و دام‌ها و قهرها، برون‌رفت از حدود انسانیت و رسیدن به مرز حیوانیت، اعتراف انسان به گناهان خود
	منزلت و جایگاه ویژه انسانی	برتری انسان بر همه موجودات و فرمانبرداری آنها از او، ارتقا ایمان و یقین و نیت در انسان، آفرینش خوش‌نما و ساخت زیبا، بهره‌مندی انسان از اعضا و روان‌های زنده

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
همدلی	درک اخلاقی در تعامل با دیگران	بذل و بخشش به محروم کنندگان، معامله منصفانه با ستمگر، ترک سرزنش دیگران، تغییر مخالفت و دشمنی با نزدیکان به یاری و دوستی، آشتی با قهرکننده، پذیرش عذرخواهی بدکننده، کنترل حسد به خوبی‌های دیگران و درخواست بهتر از آن برای خود
	حفظ حریم دیگران	پوشاندن عیوب مردم، پوشاندن عیوب و اسرار همسایگان، پوشاندن امور پنهان و ننگ‌آور انسان در برابر چشم بزرگان، یاد نیک از غیبت‌کنندگان انسان، تحقیر نکردن تهی‌دستان، ظلم نکردن به دیگران با مقدم داشتن خشنودی خدا بر خشنودی و خشم خود، منت نگذاشتن برای نیکی به مردم
	محبت به دیگران	عشق و مهربانی فرزندان نسبت به پدر و مادر، تربیت و نیکی در حق فرزند با استعانت از یاری خداوند، هم‌نشینی با تهی‌دستان با یاری جستن از صبر نیکو، درخواست دوستی مؤمنان با تمسک به قرآن، نرم‌خویی و خوش‌رفتاری با دیگران، تغییر کینه و حسادت و بدگمانی نسبت به دیگران به محبت و مودت به آنها
	حمایت و یاری دیگران	یاری ستم‌دیده، تنها نگذاشتن ستم‌دیده، کمک کردن به ناتوان، پناه دادن به گرفتار، سودرسانی به همسایگان در موقع ناتوانی آنها، خیرخواهی نسبت به مردم
مهارت‌های اجتماعی	برقراری انسجام اجتماعی	صله رحم با خویشاوندان، جمع کردن پراکنده‌شدگان، رسیدگی به همسایگان
	ایجاد هدایت و امنیت اجتماعی	راهنمایی دیگران به خیر، درخواست حفظ اطرافیان از شر شیطان، آشکار نمودن کارهای خوب مردم، ایمنی دیگران از ظلم و ستم انسان، ترک نکردن سپاس نسبت به احسان‌کننده، خیانت نکردن به دیگران، بدگویی و غیبت نکردن و شهادت باطل ندادن، پوشاندن عیب آشکار مؤمن

پس از ارائه تفصیلی مؤلفه‌ها در جدول پیشین، به منظور ارائه دیدگاهی جامع و یکپارچه از ساختار هوش هیجانی استخراج‌شده از دعا‌های صحیفه سجاده، مدل مفهومی پژوهش در نمودار زیر ترسیم شده است. این مدل، ارتباط میان مؤلفه‌های اصلی و محورهای فرعی را نشان داده و بازتاب‌دهنده‌ی نظام جامع تربیتی مورد نظر در این پژوهش است.

تحلیل یافته‌ها

هوش هیجانی به مجموعه‌ای از توانایی‌ها و مهارت‌های غیرشناختی اشاره دارد که به فرد یاری می‌رساند تا به شیوه‌ای مؤثرتر با شرایط محیطی و چالش‌های مختلف سازگار شود (موسوی و همکاران، ۱۴۰۲). این هوش به بهبود عملکرد شغلی، افزایش رضایت در محیط‌های کار و توانایی مدیریت استرس کمک می‌کند (مایر، سالووی و کاروسو، ۲۰۰۴^۱). به‌علاوه به‌عنوان یک عامل کلیدی در حفظ سلامت روانی و بهبود کیفیت زندگی نیز شناخته می‌شود (بار-آن، ۱۹۹۷^۲) لذا هوش هیجانی نه تنها بر سلامت روان و شادکامی فرد تأثیر دارد، بلکه در موفقیت تحصیلی و اجتماعی نیز نقش بسزایی ایفا می‌کند. لذا تقویت این مهارت در نظام‌های آموزشی به‌ویژه در مدارس از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

یکی از روان‌شناسان در عرصه هوش هیجانی، گلמן است که در نظریه خود چهار مؤلفه را برای هوش هیجانی تعریف کرده است. این مؤلفه‌ها دو بعد اساسی هیجانی در انسان یعنی محور فردی و اجتماعی را به صورت جداگانه و نظام‌مند پوشش می‌دهد که به افراد کمک کند تا مهارت‌های عاطفی

1. Mayer, Salovey & Caruso
2. Bar-On

خود را پرورش دهند و منجر به بهبود نتایج سازمانی شود (دیربورن،^۱ ۲۰۰۲). مؤلفه اول آن، خودآگاهی است که شامل شناخت احساسات فرد و تأثیر آنها بر افکار و رفتار است و برای درک نقاط قوت و ضعف شخصی ضروری می‌باشد که به تصمیم‌گیری و بهبود خود کمک می‌کند (ماکادی،^۲ ۲۰۲۴). مؤلفه دومش، خودکنترلی است که شامل توانایی درک و مدیریت احساساتی است که ممکن است در هنگام فشار یا تنش ایجاد شوند. این مدیریت عاطفی به فرد کمک می‌کند تا تصمیمات بهتری بگیرد و از رفتارهای ناگهانی خودداری کند (گلمن،^۳ ۱۹۹۵). مؤلفه سوم، همدلی است که ظرفیت درک و به اشتراک گذاشتن احساسات دیگران است که حیاتی برای ایجاد روابط، مدیریت تعارضات و پرورش یک محیط حمایت می‌باشد (چارخالاشویلی و کاپانادزه،^۴ ۲۰۲۳). مؤلفه چهارم، مهارت‌های اجتماعی است که شامل مهارت در مدیریت روابط و ایجاد شبکه است که برای ارتباطات مؤثر، کار تیمی و رهبری ضروری می‌باشد و امکان تأثیرگذاری و الهام بخشیدن به دیگران را فراهم می‌کند. (فیلیس و ویس،^۵ ۲۰۲۴) که هر مؤلفه نقش حیاتی در چگونگی تعامل و پاسخ افراد به محرک‌های هیجانی در زمینه‌های گوناگون ایفا می‌کند (کارادنچوا،^۶ ۲۰۱۹).

این نوشتار در نظر دارد که به کشف مفاهیم هوش هیجانی در صحیفه سجاده پیردازد که شامل ۵۴ دعا می‌باشد (طباطبایی، ۱۳۸۹، ص ۱۲۹) تا با غور در این دعاها، درک و احساس عمیق‌تری از آنها پیدا کرد و به غنای احساسی و درک عمیق‌تری از معانی معنوی این ادعیه منتهی شود و روح را در مسیری از رشد و تعالی در برابر چالش‌های زندگی هدایت کند. برای استخراج هوش هیجانی در صحیفه سجاده، نخست به مؤلفه خودآگاهی پرداخته شد.

محور اول خودآگاهی، ضعف‌ها و محدودیت‌های انسانی را به تصویر می‌کشند که نشان می‌دهند که انسان به شدت نیازمند و در عین حال ضعیف است (۳/۵۴ - ۲۵/۴۶ - ۱۲/۱۳)؛ او با ناتوانی در برابر بارهای سنگین زندگی و درماندگی در مواجهه با چالش‌ها روبه‌رو است (۵/۵ - ۴۹/۵) احساس بی‌نوایی

-
1. Dearborn
 2. Macaday
 3. Goleman
 4. Charkhalashvili & Kapanadze
 5. Filice & Weese
 6. Karadencheva

و تهی‌دستی (۴/۱۲ - ۳/۱۰ - ۴/۴۸) همراه با نادانی و جهالت (۳/۲۷)، عمق ادراک از ضعف‌های انسانی را نمایان می‌سازد. در این زمینه، کم بودن قدرت (۴/۱) و ناکافی بودن عملکردها موجب حقارت و خواری انسان در برابر مشکلات (۷۵/۴۷ - ۷/۲۱ - ۶/۵۰) می‌شود و او را به سائل و خواهنده‌ای نیازمند (۱/۴۸) تبدیل می‌کند. علاوه بر این، ناتوانی در اندیشه و درک به‌عنوان محدودیتی دیگر (۱۴/۴۵) بیانگر این واقعیت است که توانایی‌های انسان در برابر بسیاری از چالش‌ها ناکافی است. در نهایت، با توجه به این ضعف‌ها و محدودیت‌ها، بروز احساسات منفی نظیر ترس و بیم (۲۵/۲۰ - ۹/۵۱)، نشان‌دهنده درماندگی و ناتوانی در انتخاب‌های درست است که همگی باید مورد توجه و پذیرش قرار گیرند تا انسان بتواند به خودآگاهی و درک بهتری از خود برسد.

محور دوم خود آگاهی دعاها، آلودگی‌ها و لغزش‌های نفس انسان را نشان می‌دهند و به عمق مشکلات درونی او اشاره می‌کنند. سرکشی و ستیزگی (۱/۵)، فخر فروشی و خودپسندی (۳/۲۰)، همگی نمودهایی از ضعف‌های نفس هستند که او را از مسیر صحیح منحرف می‌کنند. انسان با افتادن در محرمات الهی و تجاوز از حدود او (۱۴/۴۹) اسارت در بند گناه (۱/۵۳) مبتلا می‌شود و به این ترتیب، به اسراف بر نفس خود از طریق گناه و ستم بر خود (۷/۵۲ - ۱۴/۵۱ - ۲/۵۰ - ۹/۴۵) دچار می‌گردد. این آلودگی‌های درونی همچنین منجر به درگیری انسان در حوادث، دام‌ها و قهرهای زندگی (۱۰/۵) می‌شود که موجب می‌گردد او از حدود انسانیت خارج شده و به مرز حیوانیت نزدیک‌تر شود. (۹/۱) در کنار این، اعتراف به گناهان (۶۹/۴۷) و درگیری با شبهات و امور مبهم (۲۱/۲۰) نشان‌دهنده آگاهی فرد از خطاهای خویش است، اما برای جلوگیری از این لغزش‌ها و آلودگی‌ها، نیازمند خودآگاهی می‌باشد.

محور سوم خودآگاهی، به روشنی برتری انسان بر سایر موجودات و فرمانبرداری آنها از او را نمایان می‌سازد (۱۸/۱) و به منزلت ویژه او اشاره دارد که نشان می‌دهند که انسان با ارتقای ایمان، یقین و نیت خویش (۱/۲۰)، به‌طور مداوم در مسیر کمال قرار دارد و می‌تواند به‌واسطه این ویژگی‌ها به فضیلت‌ها و مقامات عالی دست یابد. آفرینش خوش‌نما و ساختار زیبا و پیچیده انسان (۳/۱)، بیانگر حکمت الهی در خلق اوست و به انسان این امکان را می‌دهد که از اعضا و روان‌های زنده بهره‌مند شود. (۲۰/۱) چنین جایگاهی نشان‌دهنده مسئولیت و توانایی‌های انسانی است که باید در راستای پرورش خویشتن و تحقق

اهداف الهی به کار گرفته شود. در نهایت، این فرازاها انسان را به خودآگاهی بیشتر از شأن و وظایف انسانی دعوت می‌کنند و موجب می‌شوند تا به نقش مهم خود در نظام هستی پی ببرند.

مؤلفه دوم هوش هیجانی، خودکنترلی است که در دعا‌های صحیفه سجادیه با تمرکز بر حل مشکلات و مدیریت احساسات انسان بررسی شد. محور اول خودکنترلی، توبه و گذشت الهی است که بر بازگشت انسان از گناه تأکید دارند. این دعاها به ما یادآوری می‌کنند که توبه نه تنها راهی برای تغییر مسیر زندگی و اصلاح تباهی‌هاست (۱/۹-۱۰/۱۲)، بلکه عامل پاک‌سازی روح و دل انسان از آلودگی‌ها و زشتی‌ها (۳۳/۱۶) نیز می‌باشد. توبه کردن و شرمساری در برابر خداوند به خاطر اعمال زشت، موجب تقویت ارتباط فرد با خدا و افزایش حس مسئولیت می‌شود. (۲۰/۱۶) درخواست عفو و گذشت الهی است که به انسان امید و انگیزه می‌دهد تا از گناهان خود برگردد (۷۰/۴۷ و ۷۳-۸/۵۱-۴/۵۱-۱۴/۴۴) و با پناه‌خواهی به درگاه الهی به سمت رستگاری گام بردارد (۸۶/۴۷) لذا این فرازاها انسان را به این باور می‌رساند که عفو و رحمت الهی برای انسان‌های گناهکار که در جستجوی بازگشت هستند، همیشه در دسترس است (۲/۱۰) و می‌تواند زمینه‌ای برای اصلاح و بهبود رفتارها فراهم آورد.

محور دوم خودکنترلی، استعانت از لطف و رحمت الهی است که نقش اساسی در کنترل انسان و تقویت روحیه انسانی او دارد. این دعاها یادآوری می‌کنند که با تکیه بر رحمت الهی می‌توان از ناراحتی‌ها و رنج‌های زندگی خلاصی یافته و به سلامت و صحت یقین دست یافت. (۲/۲۰-۱۲/۵۱) همچنین، بهره‌گیری از احسان و نعمت‌های الهی برای اصلاح رفتار و ارتقاء شخصیت فردی (۲/۵۱) از دیگر نکات حائز اهمیت است. در این راستا، گنهکاران نیز با یاری خواستن از رحمت خداوند می‌توانند امیدی برای بازگشت و بهبود درونی خود داشته باشند. (۱/۱۶) این فرازاها به پذیرش نیازمندی‌های خود و بهره‌گیری از رحمت الهی دعوت می‌کنند تا در مسیر خودسازی و ترقی قدم برداشته شود.

استمداد از توانایی و قدرت الهی محور سوم خودکنترلی است که پناهگاه انسان در برابر فساد و گرفتاری‌هاست؛ زیرا در لحظات نیاز و ترس، می‌توان به عزت بی‌پایان او استعانت جست و از آن برای برطرف کردن بلاها یاری گرفت. اوست که می‌تواند از تهی‌دستی انسان‌ها کاسته و با اصلاح نفس، راهی به سوی رستگاری و سعادت انسان‌ها بگشاید.

در محور چهارم خودکنترلی می‌توان به پیروی از هدایتگران الهی در امور مبهم و پیچیده (۲۱/۲۰)،

درخواست یاری از خدا و اولیای برگزیده‌اش برای رفع مشکلات و بی‌نیازی انسان (۹/۲۰-۱۲/۲۱) و همچنین اصلاح خصلت‌های زشت و تکامل کرامت‌های انسانی از طریق عمل به قرآن (۶/۲۰-۳/۴۲) اشاره کرد که به‌عنوان راهی برای نجات از گمراهی و رسیدن به سعادت و کمال در زندگی مطرح می‌شوند. محور پنجم خودکنترلی، حالت خوف ورجا از خداوند است که به‌عنوان یک عامل مؤثر در قرار گرفتن در مسیر طاعت الهی، انسان را به اعمال ترس و امید در برابر خطاهایش وادار می‌کند (۲/۵۲-۱۹/۳۲)؛ بدین معنا که او در عین امیدواری به رحمت و بخشش الهی، از عواقب اعمال ناپسند خود نیز می‌ترسد و این ترس و امید در کنار هم، موجب می‌شود تا به سوی خودکنترلی و کمال گام بردارد. (۱/۴۸) محور ششم خودکنترلی، اشتغال به امور آخرتی و دوری از دنیاپرستی و عشق به دنیای پست می‌باشد که انسان را به کسب مقام قرب الهی نزدیک‌تر می‌کند؛ به گونه‌ای که تمرکز بر اعمال شایسته و معنوی، جایگزین سرگرمی‌های دنیوی شده و در نهایت سبب خودکنترلی و تعالی روح و رشد معنوی او می‌گردد. (۳/۲۰-۱۰۹/۴۷)

مؤلفه سوم هوش هیجانی در فرازهای صحیفه سجادیه، همدلی است که به محور اول آن، درک اخلاقی در تعامل با دیگران است که شامل بذل و بخشش به محرومان، معامله منصفانه با ستمگران و ترک سرزنش دیگران می‌شود. (۹/۲۰-۱۰/۴۴-۱۰/۲۰) همچنین، تغییر مخالفت و دشمنی با نزدیکان به یاری و دوستی، آشتی با قهرکنندگان و پذیرش عذرخواهی بدکنندگان، به همراه کنترل حسد به خوبی‌های دیگران و درخواست بهتر از آن برای خود، همگی نشانه‌هایی از اهمیت همدلی و تعامل مثبت با دیگران در ایجاد روابط سالم و معنوی هستند. (۷/۲۰-۱۰/۴۴-۱۲/۲۲-۱۳۸) محور دوم همدلی و تعامل مؤثر با افراد دیگر، حفظ حریم آنهاست که این حریم از طریق پوشاندن عیوب و اسرار همسایگان و مکتوم داشتن امور ننگ‌آور در برابر چشم بزرگان حفظ می‌گردد. (۱۰/۲۰-۲/۲۶-۳/۴۱) همچنین، یاد نیک از غیبت‌کنندگان، تحقیر نکردن تهی‌دستان و ظلم نکردن به دیگران با مقدم داشتن خشنودی خدا بر خشنودی و خشم خود، به همراه منت نگذاشتن برای نیکی به مردم (۹/۲۰-۳/۸-۱۱/۲۲-۳/۲۰) همگی نشان‌دهنده اهمیت احترام و حفظ حرمت دیگران در تعاملات اجتماعی است. محور سوم مؤلفه همدلی در فرازهای دعاها، عشق‌ورزی و محبت به دیگران است که شامل مهربانی فرزندان نسبت به پدر و مادر (۴/۲۵)، تربیت و نیکی به فرزندان با استعانت از یاری خداوند (۵/۲۵)، هم‌نشینی با تهی‌دستان و یاری جستن از صبر نیکو (۴/۳۰)، محبت به دیگران با تمسک به آموزه‌های قرآن (۱۶/۴۲) است که به

ایجاد روابط انسانی سالم کمک می‌کند، نرم‌خویی و خوش‌رفتاری با دیگران نیز به‌عنوان راهی برای تقویت ارتباطات مثبت و پایدار است (۱۰/۲۰)، همچنین تغییر کینه، حسادت و بدگمانی نسبت به دیگران به محبت و مودت (۷/۲۰) نشان‌دهنده اهمیت عشق و محبت به دیگران در ایجاد تعاملاتی همدلانه و انسانی هستند. این موارد با هم به تقویت روابط عاطفی و ایجاد یک جامعه سالم و همدل کمک می‌کنند. محور چهارم همدلی در فرازهای دعاها، حمایت و یاری دیگران است که شامل یاری رساندن به ستم‌دیدگان، تنها نگذاشتن آنان، کمک به ناتوانان، پناه دادن به گرفتارشدگان و سود رساندن به همسایگان در زمان ناتوانی است. (۱۸/۳۸-۴/۸-۱۸/۶) این موارد نمایانگر روح خیرخواهی و احساس مشترک انسانی هستند که به تقویت روابط جامعه و ایجاد فضایی همدلانه و حمایتگر کمک می‌کند. (۲۲/۶)

مؤلفه چهارم هوش هیجانی در فرازهای دعاها، مهارت‌های اجتماعی است که در محور اول با عنوان برقراری انسجام اجتماعی مطرح شده است که شامل صله رحم با خویشاوندان به‌عنوان راهی برای تقویت پیوندهای خانوادگی (۱۰/۴۴)، جمع کردن پراکنده‌شدگان برای ایجاد یک حس تعلق و وحدت (۱۰/۲۰) و رسیدگی به همسایگان برای حفظ روابط اجتماعی و ایجاد همیاری در جامعه (۱۰/۴۴) است. این اقدامات همگی به تقویت ارتباطات انسانی و ایجاد یک جامعه هماهنگ و همدل کمک می‌کنند. محور دوم مهارت‌های اجتماعی، ایجاد هدایت و امنیت اجتماعی است و شامل راهنمایی دیگران به خیر با هدف تشویق به انجام کارهای نیک و تقویت رفتارهای اخلاقی است. (۱۸/۲۰) همچنین درخواست حفظ اطرافیان از شر شیطان نشان‌دهنده توجه به حفاظت روحی و روانی عزیزان در برابر وسوسه‌ها و معاصی می‌باشد که به تقویت حس همبستگی کمک می‌کند. (۱۰/۱۷) آشکار نمودن کارهای خوب مردم نیز به ترویج نیکی‌ها و افزایش احساس مثبت‌نگری در جامعه می‌انجامد (۱۰/۲۰) در حالی که ایمنی دیگران از ظلم و ستم یکی از اصلی‌ترین ارکان ایجاد امنیت در جامعه است. (۱۳/۲۲) همچنین، ترک نکردن سپاس نسبت به احسان‌کنندگان نشان‌دهنده اهمیت قدردانی و تقویت روابط اجتماعی است. (۳/۸) خیانت نکردن به دیگران و پرهیز از بدگویی و غیبت نیز به حفظ احترام و اعتماد در روابط انسانی کمک می‌کند. (۱۳/۲۰-۵/۸) در نهایت، پوشاندن عیب‌های آشکار مؤمن به ایجاد فضایی امن و حمایتگر می‌انجامد و همدلی و بخشش را در جامعه تقویت می‌کند.

(۱/۳۸) در مجموع، این فرازها به ضرورت تقویت روابط اجتماعی تأکید دارند که افراد در آن به یکدیگر یاری رسانده و در مسیر نیکی گام برمی دارند.

نتیجه گیری

یافته های پژوهش حاضر نشان داد که مفهوم هوش هیجانی، فراتر از یک مهارت روان شناختی صرف، در منابع دینی به ویژه در صحیفه سجادیه نیز بازتاب یافته و با ابعاد معنوی و اخلاقی غنی شده است. بررسی فرازهای دعاهاى امام سجاده (علیه السلام) آشکار ساخت که چهار مؤلفه اصلی هوش هیجانی در الگوی دانیل گلمن، یعنی خودآگاهی، خودکنترلی، همدلی و مهارت های اجتماعی، در این منبع اصیل دینی نیز به روشنی تبیین شده اند. با این حال، تفاوت بنیادین در آن است که در صحیفه سجادیه این مؤلفه ها همواره با نگرشی الهی و معنوی پیوند خورده و مدیریت احساسات، روابط و هیجانات، نه تنها برای بهبود تعاملات انسانی بلکه برای تعالی روح، اصلاح نفس و تقرب الهی مورد توجه قرار گرفته است.

در مؤلفه خودآگاهی، پذیرش ضعف ها و محدودیت های انسانی، توجه به لغزش ها و آلودگی های نفس و درک جایگاه ممتاز انسان در آفرینش، به عنوان راهی برای خودشناسی و بازگشت به مسیر الهی تبیین شده است. در مؤلفه خودکنترلی، محورهایی چون توبه، تکیه بر رحمت الهی، استمداد از قدرت خداوند، پیروی از هدایتگران و توجه به خوف و رجا، سازوکارهایی عمیق برای مهار هیجانات، اصلاح رفتار و رهایی از لغزش ها معرفی شده اند. همدلی در صحیفه سجادیه، در قالب درک اخلاقی، حفظ حرمت دیگران، محبت و یاری به نیازمندان، به عنوان بستری برای ایجاد جامعه ای همدل، حمایتگر و عاطفی برجسته گردیده است. همچنین، در مؤلفه مهارت های اجتماعی، بر پیوندهای خانوادگی، انسجام اجتماعی، هدایت دیگران به خیر و ایجاد امنیت اخلاقی و اجتماعی تأکید شده است.

بنابراین می توان نتیجه گرفت که صحیفه سجادیه مدلی مفهومی از هوش هیجانی ارائه می دهد که ضمن همپوشانی با مدل گلمن، از غنای معنوی و الهی برخوردار است و می تواند مبنای طراحی چارچوبی بومی و اسلامی برای ارتقای هوش هیجانی قرار گیرد. این مدل نه تنها به ارتقای خودآگاهی و مدیریت احساسات فردی کمک می کند، بلکه در بهبود تعاملات انسانی، تقویت سرمایه اجتماعی

و ایجاد جامعه‌ای سالم و معنوی نقش‌آفرین است. از این‌رو، بهره‌گیری از ظرفیت‌های تربیتی صحیفه سجادیه می‌تواند به غنای علمی و عملی برنامه‌های آموزشی و روان‌شناختی در حوزه هوش هیجانی کمک کرده و الگویی تلفیقی از روان‌شناسی معاصر و معارف دینی ارائه نماید.

منابع

- آبیاری، زهرا (۱۴۰۲). الگوی مفهومی مؤلفه‌های هوش معنوی و روش‌های تقویت آن در صحیفه سجادیه. معنویت‌پژوهی اسلامی، ۲، ۷-۴۶. jsr.2024.67313.1042/10.22081
- پورسید آقایی، زهرا سادات، و شعربافچی، مرضیه (۱۴۰۱). بررسی تطبیقی مؤلفه‌های هوش هیجانی مبتنی بر منابع اسلامی. قرآن و روانشناسی، ۱، ۱۷۷-۱۹۱. 20.1001.1.29809517.1401.1.1.11.0
- تاج آبادی، رضا، و اصغرنژاد، علی اصغر (۱۳۹۶). رابطه بین جهت‌گیری مذهبی با مؤلفه‌های هوش هیجانی در دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. پژوهش در دین و سلامت، ۱، ۷۹-۹۲. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v4i1.16480>
- حاجیلونی محب، محمدمهدی، خلیلی، رقیه، و احمدی، مرگان (۱۴۰۱). مؤلفه‌های هوش اخلاقی در صحیفه سجادیه (دعای مکارم الاخلاق). دعاپژوهی، ۳، ۱۱۵-۱۳۲. 10.22084/dua.2023.27539.100
- زیوری اظهر، محمدحسین (۱۳۹۸). بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در آموزه‌های دینی. اسلام و سلامت، ۱، ۴۷-۵۸. <https://iajh.ir/article-1-176-fa.html>
- سایه میر، طاهره. (۱۴۰۰). هوش هیجانی در قرآن کریم. اولین همایش ملی علوم انسانی و حکمت اسلامی.
- طباطبایی، محمدکاظم. (۱۳۸۹). تاریخ حدیث شیعه ۱. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- موسوی، سیده زبیده، کریمی منجرمونی، حسن، عزیزی، اعظم، و دشتی چاهگاه، صفیه (۱۴۰۲). بررسی تأثیر رابطه هوش هیجانی و هوش شناختی بر یادگیری دانش آموزان. پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، ۶۱، ۵۰-۶۶. <https://jonapte.ir/showpaper/12671498>
- میردریگوندی، رحیم. (۱۳۹۰). هوش هیجانی، پیشینه و رویکردها از نگاه دین و روان‌شناسی. روان‌شناسی و دین، ۳، ۹۷-۱۲۷. <https://jonapte.ir/showpaper/12671498>

References

- Abyar, Z. (2023). The conceptual model of the components of spiritual intelligence and methods of strengthening it in Sahifah Sajjadiyah. *Islamic Spirituality Research*, 2(2), 7–46. [In Persian]. <https://doi.org/10.22081/JSR.2024.67313.1042>
- Ahuvia, A. (2001). Traditional, interpretive, and reception-based content analyses: Improving the ability of content analysis to address issues of pragmatic and theoretical concern. *Social Indicators Research*, 54(2), 139–172. <https://doi.org/10.1023/A:1011087813505>
- Ansarian, H. (2010). Tafsir and commentary on Sahifah Sajjadiyah. Qom, Iran: Dar al-‘Irfan. [In Persian].
- Ansarian, H. (2022). Sahifah Sajjadiyah. Qom, Iran: Ayin-e Danesh. [In Persian].
- Bar-On, R. (1997). The emotional quotient inventory (EQ-i): Technical manual. Toronto, Canada: Multi-Health Systems.
- Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence. *Psicothema*, 18(Suppl), 13–25.
- Berelson, B. (1952). Content analysis in communication research. New York: Free Press.
- Bradberry, T., & Greaves, J. (2009). Emotional intelligence 2.0. TalentSmart.
- Charkhalashvili, T., & Kapanadze, T. (2023). Emotional intelligence and leadership. Technical University of Georgia.
- Dearborn, K. (2002). Studies in emotional intelligence redefine our approach to leadership development. *Journal of Leadership Studies*, 31(4), 1–14.
- Emami, M., & Ashtiani, M. R. (1994). Translation and commentary on Sahifah Sajjadiyah. Tehran, Iran: Osveh. [In Persian].
- Filice, L., & Weese, W. J. (2024). Developing emotional intelligence. *Encyclopedia*, 4(1), 583–599. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia4010046>
- Goleman, D. (1995). Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ. Bantam Books.
- Hajilouei Moheb, M. M., Khalili, R., & Ahmadi, M. (2022). The components of moral intelligence in Sahifah Sajjadiyah (Supplication of Noble Moral Traits). *Duapajouhi*, 3, 115–132. [In Persian]. <https://doi.org/10.22084/DUA.2023.27539.1002>

- Kaplan, A. (1943). Content analysis and the theory of signs. *Philosophy of Science*, 10(4), 230–247. <https://doi.org/10.1086/286849>
- Karadencheva, A. (2019). Application of Daniel Goleman's model components for emotional intelligence in leadership training for NU Vaptsarov courses. *United States Naval Academy Proceedings*, 13–22.
- Kassarijan, H. H. (1977). Content analysis in consumer research. *Journal of Consumer Research*, 4(1), 8–18. <https://doi.org/10.1086/208674>
- Khaneefar, H., & Moslemi, N. (2022). Principles and foundations of qualitative research methods: A novel and applied approach. Tehran, Iran: Negah-e Danesh. [In Persian].
- Macaday, D. Q. (2024). The prevalent skills and competencies of emotional intelligence for effective educational leadership: A systematic review of literature. *International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis*, 7(2), 145–162. <https://doi.org/10.47191/ijmra/v7i2.05>
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*, 15(3), 197–215. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1503_02
- Mir-Darikoondi, R. (2011). Emotional intelligence: Background and approaches from the perspective of religion and psychology. *Psychology and Religion*, 3, 97–127. [In Persian]. <https://jonapte.ir/showpaper/12671498>
- Mousavi, S. Z., Karimi Manjarmooei, H., Azizi, A., & Dashti Chahgah, S. (2023). The effect of the relationship between emotional intelligence and cognitive intelligence on students' learning. *Advances in Modern Psychology*, 61, 50–66. [In Persian]. <https://jonapte.ir/showpaper/12671498>
- Neuendorf, K. A. (2002). The content analysis guidebook. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pour-Seyed Aghaei, Z. S., & She'rbafchi, M. (2022). A comparative study of the components of emotional intelligence based on Islamic sources. *Quran and Psychology*, 1(1), 177–191. [In Persian]. <https://doi.org/10.1001.1.29809517.1401.1.1.11.0>
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185–211. <https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>
- Saye Mir, T. (2021). Emotional intelligence in the Qur'an. In *Proceedings of the First National Conference on Humanities and Islamic Wisdom*. [In Persian].

- Tabatabaei, M. K. (2010). History of Shi'a Hadith, Vol. 1. Tehran, Iran: SAMT. [In Persian].
- Tajabadi, R., & Asgharnezhad, A. A. (2017). The relationship between religious orientation and emotional intelligence components among medical students at Shahid Beheshti University of Medical Sciences. *Research in Religion and Health*, 1, 79-92. [In Persian]. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v4i1.16480>
- Zivary Azhar, M. H. (2019). A study of the components of emotional intelligence in religious teachings. *Islam and Health*, 1, 47-58. [In Persian]. <https://iahj.ir/article-1-176-fa.html>